

Ивана Кроња

ЗНАМ ДА СИ ТУ

11. Међународни фестивал документарног филма
BELDOCS 2018, Београд, 7-14. мај

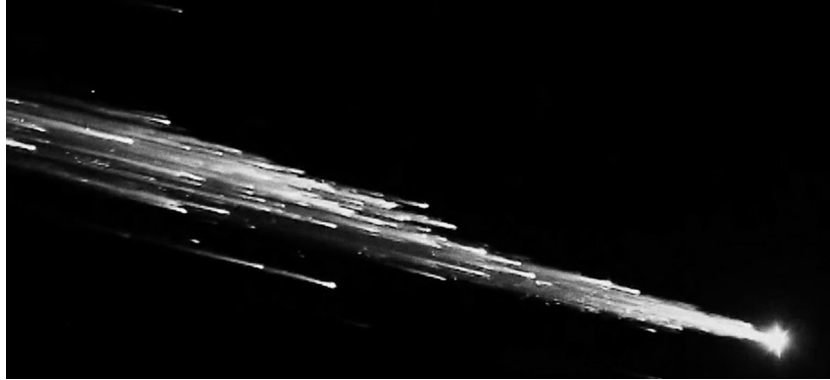
Једанаести међународни фестивал дугометражног документарног филма, BELDOCS 2018, у неколико тематских целина приказао је рекордних 98 филмова у 11 биоскопских дворана. Програм Фестивала укључио је и драгоцене Мастерклас радионице и предавања истакнутих продуцената и продуценткиња и аутора и ауторки из света документарног филма, међу којима су се нашли редитељи и редитељи Ејбел Ферара и Улрих Зајдл, Мила Турајлић и Рут Бекерман, директорка НВО канала Ханка Кастелицова, председник и саветник Европске документарне мреже (ЕДН) Пол Пауелс и Ове Јенсен, као и други гости. Главне награде Фестивала међународни жирији доделили су филму Младена Ковачевића *Четири године у десет минути* (Србија, 2018) у Српском такмичарском програму, као и филму *Метеори* (Турска, Холандија, 2017) Гирцана Келтека у Међународном такмичарском програму. *Метеори* уздижу оружани сукоб, цензурисан од стране домаћих медија, о којем сведоче одрасле жене, деца и црно-бели призори потпуно разорених кућа и читавих квартава, на ниво универзалне катаклизме. Медитативни призори ноћи, лова на планинске козе, некада свете животиње, рата и древне уметничке баштине праћени су стиховима у прози и исповешћу глумице и књижевнице Ебру Ојен, док киша метеора која прекида рат на трен, остављајући

локалном становништву камење које постаје предмет научних истраживања НАСЕ, симболично постаје космичка метафора о Божанском, о борби добра и зла.

Награђени су и српски филмови о стрипу и Другом светском рату *Последња авантура Какџус Баџе* редитеља Ђорђа Марковића (Србија, Хрватска, 2018) – за најбољу камеру, коју потписује Коста Глушица, као и *Када дођу свиње* редитељке Биљане Туторов (Србија, Хрватска, БиХ, 2018) – за најбољу монтажу Томаса Ернста, Ане Лагатор и Наташе Пантић. Специјално признање за међународни такмичарски програм припало је визуелно импресивном остварењу *Боли Бана* (Белгија, Француска, 2017) редитеља Симона Гиларда.

Оријентацију ка унапређивању домаће документаристике и њеном што равноправнијем изласку на међународну сцену подржао је и програм *Beldocs-in-Progress* посвећен пројектима у настајању, као и свечано отварање и затварање који су у фокусу имали домаћи филм. Белдокс је отворен у Центру „Сава“ светском премијером *Последње авантуре Какџус Баџе* Ђорђа Марковића, према идеји нашег истакнутог стрип-цртача Александра Зографа, те домаћом премијером арт-филма *Слајко од нишија* познатог документаристе Бориса Митића (Србија, Хрватска, Француска, 2017), а затворен у новој, атрактивној Комбанк дворани светском премијером *Окупираној биоскопу* *Звезда* у срцу Београда, веома фокусираног, зналачки снимљеног (упркос ванредним условима) и изванредно монтираног филма ауторке Сенке Домановић. Директор фотографије филма је Сениша Дугоњић, монтажерка је Мина Ненадовић, а аутор музике Хрвоје Никшић.

Посебну вредност програму дали су филмови који са љубављу, неверицом и озбиљном опоменом говоре о лепотама недирнуте природе на издисају: *Хор сумрака* (део пројекта „*Фрагменти изумируће*“, Италија, 2017), према идеји и сценарију научника Дејвида Монакија, у режији Ника Шараване и Алесандра Д’Емилије, и *Древна шума* (Литванија, 2017) Миндаугас Сурвиле, који потписује и камеру филма. Технологија која убрзава профит од експлоатисања нафте и природне средине, те цинични светоназор светских моћника, доводе до убрзаног истребљења биљних и животињских врста продирући и у најудаљенија, до сада недирнута станишта. Биолози, уметници и



Метеори Гирцана Келтека

аутори еко-филма настоје да сачувају изглед древних врста и звучне кулисе недирнутих предела за будуће генерације. Личну медитацију на тему природе, у филму о миграцијама Монарх лептира са једног на други крај америчког континента понудио је Жоао Педро Родригеш у филму *Где си сада, Ј. П. Родригеш?* (Португал, 2017), док је читава група филмова коментарисала осујећење човека захваћеног новим друштвеним односима у његовом односу са животињама и природом. *Мајарећи Дон Кихоти* (*Donkeyote*, Шпанија, Немачка, В. Британија, 2017) Чика Переире приказује још виталног старог пастира Манола, који са псом и магарцем Горионом, својим нераздвојним другом, жели да пешке прође пут страдања Индијанаца у САД, али наилази на ћутање мултинационалне компаније која не жели да финансира овај подухват.

Изузетан допринос документарној филмској фотографији у условима вишемилионског града остварује биофилијски и антрополошки фундирана студија о једној од најимпресивнијих полудивљих животињских врста од оних које живе са човеком, те која опстаје у свим страшним урбаним условима током свих својих „девет живота“, остајући потпуно своја: *Кегу* (Немачка, САД, Турска, 2016), о мачкама Истамбула. Њихово порекло сеже са свих крајева света, будући да су у прошлости долазиле са прекоокеанским бродовима у Истамбул као једну од највећих светских лука. Норвешка шумска мачка нашла се тако у пито-рескној слици овог древног урбаног станишта великог културног наслеђа, историје, трговине и градске вреве, тако што су се неке од њих пре две-три стотине година задржале у граду,

силазећи са норвешких бродова, где су их морнари држали како би штитиле и чистиле брод од глодара, што и данас раде мачке које у те сврхе чувају ресторани уз обалу мора.

Да ли су се нове технологије комуникације отеле контроли, те какав је њихов удео у квалитету живота, на свој начин говори и филм о „финском чуду“, компанији за мобилне телефоне NOKIA, основаној 1865, која је раних седамдесетих стартовала са обичним надама да ће људима на броду, у аутомобилу и у хотелу омогућити да телефонирају: *Нокија мобилна телефонија: Повезивали смо људе* (Финска, 2017) Арта Коскинена, остварење више информативног и класичног неголи критичког стила.

Судбина човека од трња до звезда: *Три Виџорио, Найалм, О очевима и синовима, Обскуро Бароко, Модерни мушкарац*

Гост Београда и Белдокса био је култни амерички филмски аутор Ејбел Ферара (*Краљ Њујорка, Зли њоручник, Сахрана, Го Го њриче, 4:44 Последњи дан на земљи*), који је током посете одржао и сешн-концерт у клубу „Град“. Овај, како је сам истакао, бескомпромисни редитељ независних и холивудских филмова публици се представио својим најновијим документарним остварењем, *Три Виџорио* (Италија, 2017), топлим и истовремено веома узнемирујућим филмом о највећем римском тргу, али пре свега о актуелној алармантној ситуацији у данашњој Европи. У низу директних интервјуа снимљених са староседеоцима и дошљацима у овај раскошни, древни град, Ферара нецензурисано приказује драматичне промене у традиционалном италијанском окружењу и положају радника и радница у земљи преплављеној имигрантима, страдајућим ратним избеглицама из више таласа и веома ниско плаћеном радном снагом, чији присилни „увоз“ потиरे сва од раније с муком стечена радничка права. Посебно шокантно делују сцене преплитања и физичког сударања узајамно потпуно неспојивих традиционалних култура, као што су кинеска, перуанска и средњовековна латинска традиција и музика, које на домаћу културну баштину и свакодневни живот остављају разоран ефекат.

Найалм (Француска, 2017) класичног аутора ангажованог документарца Клода Ланцмана (*Израел, зашићо, Шоа*,

Собибор), у дугој интимној исповести самог аутора, веома старог 92-годишњег интелектуалца, који се сећа своје младости након Другог светског рата и посете тадашњој комунистичкој Северној Кореји, доноси несвакидашње искуство ауторског документарног филма. Романтична исповест о кратком љубавном сусрету између младог активисте из Француске и осећајне локалне медицинске сестре, за који је услед политичке репресије било немогуће да се настави, отвара дубоку тему односа између приватног живота, осећајности и идеологије, издвајајући достојанство сећања и дуго затомљене истине о дубини осећања као неповљиво и суштински херојско животно искуство. Снага интимног документа чини да статични средње крупни план протагонисте, тек пар пута укрштен са садашњим кадровима моста и реке на којима се одиграла ова давна драма, пролете за трен.

О очевима и синовима (Немачка, Сирија, 2017) документаристе сиријског порекла Талала Деркија (његов *Повраћајак у Хомс* освојио је Гран При у Санденсу 2014), изванредан је документ ратничког живота непосредно иза линије борбе, портрет једне цихадистичке породице и традиционалног патријархата у условима рата у Сирији и међународног тероризма. У филму се истичу рационалан и непристрасан приступ збивањима, те концентрисана режијска селекција и синтеза потресних prizora, чији је закључак осуда ратне деструкције и жртвовања младих бораца за идеолошке циљеве уопште. Снажно саосећање са актерима који постају део ратне машине, јединог понуђеног избора за реализацију мужевности, уз систематско понављање групних сцена мушкараца-ратника које постају и режијски принцип у овом делу, издвајају се као изузетан квалитет Деркијевог остварења.



Последња авантура Кактус Баје Ђорђа Марковића

Обскуро Бароко редак је пример пуног тријумфа класичног филмског језика и супериорне визуелно-иконографске семантике у документарном филму. Редитељка Евангелија Краниоти ауторка је поетичног, носталгичног наратива у којем трансродна дива Лана Муњиз непогрешиво фигурира као вишеслојна, хиљадугодишња душа самог града, поносног Рио Де Жанеира („Јануарске реке“), друге најнасељеније метрополе Бразила. Театарски и иконички приступ филмској фотографији, сценографји, костиму и камелеонској слици ове интроспективно надахнуте „лепотнице ноћи“, мудре и тужне особе намерно флуидног идентитета и непорецивог достојанства, посебно одликује дивне кадрове чувеног карневала у Рију. Ноћни призори карневала, драматуршки обликовани као сновици, субјективни доживљај наше маркантне приповедачице, али и саме ауторке филма, у овим сценама постају светлуцава и пуна боја, сликовно прелепа, молитва.

Истакнута данска документарна ауторка Ева Мулвад (*Нейријатшељи среће, Добар живој*) у својим филмовима пита се: Како живе богати? Пратећи промене у економији, стилу живота и осећајности старих европских елита и нових богаташа она постиже високу синематичку елеганцију и хумор, приповедајући о сјају славе, али и проблемима усамљености и отуђења. Беспрекорно режиран и са фином ироничном дистанцом, о датим темама расправља и њен најновији филм, *Модерни мушкарац* (Данска, Немачка, 2017). Атлетски обликованог тела, богат и пун самољубиве харизме, прелепи млади виолиниста светског гласа и супериорног талента, Чарли Сиен, фанатично је посвећен пословном успеху и достизању уметничког савршенства, док пробој у редове славних остварује као заводљиви црнокоси фото-модел модне куће „Hugo Boss“. Парадоксално, бивајући сан жена свих узраста, овај наизглед „савршени“ модерни мушкарац заправо годинама нема девојку, кријући иза пажљиво конструисаног имица и каријере нервозну емотивну празнину и неостварену потребу да се докаже своме оцу, успешном бизнисмену.

Ретроспективе: светови Улриха Зајдла и Владе Шкафара

Великан светског ауторског филма, аустријски редитељ Улрих Зајдл, посетио је Белдокс и Београд поводом своје ретроспективе до сада код нас углавном неприказаних документарних филмова, које је овај уметник снимео од 1982. до 2014. године.

Након ревије свих његових дугометражних играних филмова на Палићу 2016, ово је друга Зајдлова ретроспектива у нашој земљи, која је код обожавалица и шире публике могла да употпуни познавање филмског опуса овог ствараоца. Мастерклас предавање Улриха Зајдла водио је дугогодишњи селектор програма „Underground spirit“ и један од оснивача палићког фестивала, Петар Митрић. Југословенска кинотека је овим поводом уручила Улриху Зајдлу Плакету за изузетан допринос кинематографији. Плакета Кинотеке уручена је током Белдокса за допринос светској, односно европској кинематографији и ауторима Ејбелу Ферари и Жоао Педро Родригешу.

Контроверза која прати Зајдлов провокативни документаристички опус почива на чињеници да он селекује људе и призоре које уопште не улепшава: „Ми живимо у лажљивом друштву, које производи вештачке слике људи какви у стварности не постоје. Мени онда замерају да приказујем неке ружне људе, али ја их само снимам онакве какви јесу“, истакао је Зајдл на свом веома посећеном Мастеркласу. Белдокс ретроспектива обухватила је ауторов рани филм *Мајура* (1982), који приказује протагонисткиње и актере матурског бала у једном аустријском провинцијском граду, залазећи у њихове тинејџерске собе, у тоалете, гардеробе и иза шанкова: малограђански колективитет са групним играма, опијањем и белим и плавим кич-хаљинама, дочаран сирово али саосећајно, као и увек код Зајдла, разгневио је његове професоре са филмске академије и показао се као одбачени дипломски филм. У овом и другим приказаним остварењима: *Добре вести: Кољорџер, мршви њси и дрући људи из Беча* (Аустрија, 1990), *У њодруму* (Аустрија, Немачка, 2014) и осталим, Зајдл наглашено сценски третира своје актере и актерке, који у статичном представљању саопштавају своје порекло, друштвени статус и професију као у некој „драмској“ животној улози. Овим се потцртава класни и хијерархијски карактер датог друштва, али и антрополошки приступ овог филмског уметника судбини модерног човека, који друштвеним или случајним следом постаје бирократа, затвореник, лепотица, чистачица или бескућник, али у свим тим улогама остаје несрећан. Утицај средњовековног сликарства и хришћанске иконографије и осећај за народни живот и историју посебно су приметни у импресивно компонованим кадровима малих места и групних сцена са обичним народом у филмовима *Губици су очекивани* (Аустрија, 1992) и *Исусе, знаш* (Аустрија, 2003).

Нарочити смисао за дубинску психологију ликова и љубавне патње неугледних, остарелих службеника без посла и напуштених домаћица са играчкама у дневној соби, те младих вагабунда који илегално живе у подруму, од којих сви чувају и воле, а некада и злостављају, своје псе и друге кућне љубимце, Зајдл је показао у несвакидашње сугестивном и са софистицираном „наивношћу“ визуелно компонованом ремек-делу *Псећа* или *Живошњинска љубав* (Аустрија, 1995). Као свог дугогодишњег незаменљивог сарадника и пријатеља Зајдл је истакао прерано преминулог, касније славног документаристу Михаела Главогера (1959-2014), а поред њега и друге директоре фотографије с којима је годинама сарађивао.

Словеначки аутор Влада Шкафар пружио је гледаоцима-гледатељкама непоновљиво синематичко искуство путем својих брижљиво конципираних, изразито херметичних и свесно хибридних филмова *Девојка и дрво* (2008), *Ноћни разговори с Мојцом* (2008) и *Деца* (2013), од којих је последњи и део непоновљиве филмске трилогије коју чине и *Ошаци* (2010), Шкафарово дебитантско остварење које је са успехом приказано на *Недељи кријстике* филмског фестивала у Венецији, и *Мајка* (2016). Како је сам истакао у разговору са публиком, још од младости овај аутор је опседнут темама старости и сећања, које обрађује у својим филмовима. Приказана дела, као и читав његов опус, премда дугометражна, дубоко су експериментална у својој структури, дајући зачудни ефекат необичног комбиновања фактографских елемената, документарних записа и фикције, која је „контаминирана“ документаризмом. У *Девојци и храсју*, две аутентичне позоришне и телевизијске глумице говоре написани текст, који садржи и делове стварне животне приче једне од њих, док се формалистички конципирана радња „разговора“ одвија у четири годишња доба у истом сеоском, документарном амбијенту. Простор и време природе, фикције и снова преплићу се заједно са неодвојивим драмским и документарним идентитетима старица протагонисткиња, чија дирљива појава под столетним дрвећем носи бремениту патину и даје дубоко носталгичну текстуру овом несвакидашњем филму.